

Коппель О.А., Цирфа Ю.***

ДІАЛОГ КУЛЬТУР ТА ЦИВІЛІЗАЦІЙ В ДІЯЛЬНОСТІ ООН

Статтю присвячено важливій науковій проблемі - особливостям взаємодії цивілізацій в умовах формування постбіполярної системи міжнародних відносин. Особлива увага приділена ролі ООН в налагодженні діалогу культур та цивілізацій, визначенню основних напрямів розвитку цього діалогу.

Ключові слова: ООН, діалог, культура, цивілізація.

Статья посвящена важной научной проблеме – особенностям взаимодействия цивилизаций в условиях формирования постбиполярной системы международных отношений. Особенное внимание отводится роли ООН в настройке диалога культур и цивилизаций, определению основных направлений развития этого диалога.

Ключевые слова: ООН, диалог, культура, цивилизации.

This article is dedicated to the important scientific problem – the specialties of the civilizations' interaction in the circumstances of formation of the postbipolar system of international relations. The main attention is paid to the role which the United Nations plays in the establishment of the dialogue between cultures and civilizations, to the specification of the main spheres of the development of that dialogue.

Key words: UN, dialogue, culture, civilization.

В умовах постбіполярності важливого значення в діяльності ООН набуває проблема діалогу культур та цивілізацій, встановлення механізмів стійкої взаємодії між цивілізаціями як основи для регуляції міжнародних відносин та плідного розвитку. Він має сприяти забезпеченню міжнародної та регіональної безпеки, розвитку двосторонніх відносин між державами на міжнародному рівні.

Перехід до багатополюсного світу в сучасних умовах за наявності низки потенційних центрів тяжіння різної політичної, економічної, військової ваги можливий лише через системну інтеграцію континентальних та трансконтинентальних державних угруповань. Іншими словами, жодна з країн сучасного світу не може отримати статус світової держави окремо, не виступаючи складовою певного інтегрованого цивілізаційного утворення. Це стосується як європейських країн, так і Росії, Китаю, Індії, держав ісламського світу.

Діалог між цивілізаціями залишався на протязі останніх років одним з основних питань порядку денного ООН.

Під діалогом цивілізацій розуміється свідома настанова, імператива, яка потребує концептуальної розробки та інституційного оформлення. Поступово визначаються основні напрямки розвитку діалогу між цивілізаціями:

* доктор історичних наук, професор кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

** аспірантка кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

- взаємна поінформованість та взаємодія (питання щодо зміцнення довіри у продуктивному зв'язку між різноманітними ланками цивілізацій, роль взаємної поінформованості та взаємодії між людьми у XXI ст.);
- глобалізація і розмаїття культур (вивчення та оцінка впливу глобалізації на цивілізаційні процеси взаємодії між людьми, самоусвідомлення і спілкування);
- ідентичність та спільні цінності (аналіз позитивних та негативних аспектів феномену взаємопроникнення різноманітних культур);
- торгівля, науковий і культурний обмін (зокрема, сприяння науковому і культурному обміну);
- несхожість (вивчення причин і шляхів демонізації інших культур та цивілізацій; аналіз ксенофобії, расизму і антисемітизму);
- концепції цивілізацій XXI ст. (вивчення існуючих концепцій цивілізацій, їх порівняльний аналіз).

Справжній діалог є мистецтвом, яке вимагає ретельної підготовки. Адже доки ми не підготовані інтелектуально і психологічно, ментально і духовно, ми не в змозі повною мірою брати участь у діалозі. Безсумнівно, потрібні будуть роки і покоління, аби остаточно зрозуміти вигоди діалогу на особистому, місцевому, державному і міжцивілізаційному рівні.

Незважаючи на динаміку світового розвитку, котра, до того ж, увесь час прискорюється, наразі спостерігаємо асиметричність і ієрархічність світової системи, з чого легко можна зробити висновок про те, як на практиці втілюється закон «просторової прогресії»: «Від міст-держав через держави-території до держав-континентів». Сама ж динаміка політичної історії невблаганно веде до збільшення масштабів від мінімальних соціальних утворень до всезагальних. На місце малих націй приходять великі транснаціональні об'єднання, як-то «американці», «європейці» тощо. Однак історичний розвиток свідчить, що соціальна організація матерії для ефективності існування у процесі свого становлення обирає найбільш оптимальні шляхи та форми, і будь-які соціально-політичні спільноти є не чим іншим, як лише моментами буття в соціальній структуризації життя. Тому в історичній перспективі глобальні процеси можуть призвести до самозаперечення національних спільнот і національних відносин, а, отже, – і до заперечення етнічної форми, котра є основою соціального життя взагалі [4, с.231].

Найважливішою умовою взаємної комунікації етносів є особливості їх культурних світів, співвідношення між їх ціннісними системами, які, своєю чергою, якраз і становлять основу для цивілізаційної організації людства. При цьому, глобальні соціально-історичні обставини, в які волею долі «поміщені» ті або інші цивілізаційні суб'єкти, практично не залежать від них і, в той же час, істотно визначають їх відносини. Крім того, ці відносини можуть свідомо регулюватися людьми і пов'язуватися з їх власним вибором – жити в мирі і дружбі або у ворожнечі і злості [3, с.114].

Вчені справедливо вважають, що для подолання конфліктності і напруженості між різними етнонаціональними спільнотами велике значення має об'єктивне і точне знання ціннісних (культурних) систем відповідних соціальних груп, якісне і кількісне співвідношення між такими системами.

Цивілізаційна ж динаміка розвивається у напрямі співпраці між культурами, заснованої на культурному плюралізмі. Культурний плюралізм представляється як адаптація людини до чужої культури без відмови від своєї власної. Він припускає оволодіння людиною цінностями ще однієї культури, знову ж таки, без збитку для цінностей своєї. При культурному плюралізмі жодна культура не втрачає своєї самобутності і не розчиняється в загальній культурі. Він має на увазі добровільне оволодіння представниками однієї культури звичаями і традиціями іншої задля збагачення власної культури [3, с.118-119].

Співіснування людей у сучасному цивілізаційному просторі неможливе без прагнення до згоди між культурами, яка може бути досягнута тільки шляхом діалогу між ними. У цьому діалозі жодна культура не може претендувати на право виняткового голосу або єдиного вірного світобачення. Відносини між культурами повинні будуватися на принципах консенсусу і плюралізму. Реальною підставою для такого типу відносин служить наявність у кожній культурі позитивних загальнолюдських цінностей, які можна використовувати для міжкультурного консенсусу. Тому проблема пов'язана не із самим різноманіттям, а, швидше, зі сприйняттям його у якості загрози. Той факт, що різноманітні мови й писемність виникли приблизно в один і той же час у різноманітних формах, – як ієрогліфіка, клинопис, лінійне письмо, каліграфія, – не може сприйматися як загроза. Наше почуття групової приналежності не виключне. Ми – частина своєї сім'ї, але також і суспільства, мовної сім'ї, релігійної конфесії, професійного братства, народу, континенту і, нарешті, усього роду людського. Таким чином, у однієї і тієї ж людини є велика кількість найрізноманітніших ідентичностей [1, с.29].

За допомогою діалогу між цивілізаціями можна підтримати позитивні сили глобалізації задля укріплення матеріального, морального, естетичного та духовного благоустрою світової спільноти, а також зменшити, перш за все, економічний розрив між представниками так званого «золотого мільярду» та тими націями, котрі опинилися у непривілейованому, маргінальному положенні через сучасні тенденції розвитку економіки.

Із досвіду міжконфесійних діалогів уже відомо, що терпиме ставлення до несхожості є попередньою умовою для змістовного спілкування. Усвідомлення присутності когось іншого у якості потенційного партнера змушує прийняти наше співіснування як неспростовуваний факт. Це дозволяє визнати, що роль іншого (його віра, філософія і поведінка) для нас є важливими і необхідними. Іншими словами, є певна точка перетину, де двоє можуть зустрітися, аби вирішити проблему існуючої між ними напруженості чи зайнятися спільною справою. Можливо, діалог нарешті допоможе шанобливо ставитись до існування відмінностей між різними культурами, адже це сприятиме розширенню горизонтів представників окремих із них [1, с.57].

Діалог, який розуміється саме таким чином, не є засобом, що сприяє переконанню або ж оберненню у іншу віру (адже наразі цивілізаційні розлами спостерігаються, в основному, по лінії релігійних переконань). Він має розвивати взаєморозуміння на підставі загальних цінностей і спільного створення нового укладу життя. Тому у цивілізаційному діалозі потрібно відмовитися від бажання нав'язувати свої ідеї, переконуючи інших прийняти якісь погляди, вимагати згоди з певною думкою і виправдовувати власні дії. Замість цього потрібно вміти сприймати альтернативні варіанти, критично оцінювати особисті погляди, спільно використовувати інтелектуальні здобутки, знаходити області для згоди і шукати шляхи до загального благополуччя. Тільки так можна розвинути взаємовигідні відносини [1, с.57-58].

Відповідно, різноманітність культур і цивілізацій має підтверджувати право на відмінність і повинна сприйматись як збагачувальний елемент для поглядів і цінностей усього світу, як фактор наближення і неконфронтації між народами. Згубні політичні акції (а сьогодні це, перш за все, акції терористичного та екстремістського спрямування), що прагнуть зашкодити цьому, не повинні гальмувати зусилля, спрямовані на успішне розширення діалогу цивілізацій.

Виходячи з цього, слід протистояти таким тенденціям, які викликають у народів почуття зневаги та неадекватного ставлення до інших націй, що тягне за собою ненависть та насилля. Лише за таких обставин можна розраховувати на встановлення системи глобальної безпеки, на ефективну співпрацю в рамках Організації Об'єднаних Націй, яка, у свою чергу, має пристосовуватися до нових викликів часу.

Жодна з цивілізацій не може замкнутися в собі і не відкривати шлях для діалогу. Цивілізації, котрі не беруть участі у діалозі, блукають у пошуках відповідей на питання часу. Такі цивілізації чужі не лише іншим культурам, але й самим собі. Тому діалог між цивілізаціями є необхідним для усіх народів і культур, як пошук оптимального шляху реалізації ідеї співіснування. Накопичення досвіду на шляху до діалогу зробить можливим поступове знищення бар'єрів непорозуміння між представниками різних цивілізацій та допоможе віднайти спільну мову при вирішенні складних проблем людського суспільства [6, с.18].

Діалог з міжнародних проблем, із різноманітних питань культур і цивілізацій обумовлює усунення непорозуміння, зближує позиції і створює підґрунтя для більшого забезпечення прав націй і держав шляхом установавання рівноправності і миру на міжнародній арені.

Саме так обґрунтовувалася ініціатива висунення пропозиції щодо такого діалогу, запропонованого президентом Ірану М. Хаттамі 4 листопада 1998 року під час 53-ої сесії ГА ООН, яка, слідом за згаданою ініціативою, проголосила 2001 рік Роком Діалогу між цивілізаціями. Те, що 189 країн-членів ООН схвалили цю Резолюцію і звернулися з проханням прийняти її 9 листопада 2001 року, стало гідною відповіддю на ті виклики, котрі з'явилися перед світовою спільнотою на початку XXI століття [6, с.18-19].

Яскравими особливостями цієї ініціативи стали свобода слова, повага до прав інших народів, включаючи й опонентів, політичний плюралізм, прагнення до справедливості, миролюбність і перетворення культури неприйняття у культуру толерантності і стриманості.

Ініціатива діалогу між цивілізаціями була висунута у той час, коли міжнародний порядок зазнав змін і більшість держав лише намагалися утвердитися у якості впливових суб'єктів міжнародних відносин на світовій арені. У принципі, теза діалогу між цивілізаціями з'явилася як противага концепції зіткнення цивілізацій Семюеля Хантінгтона, котра набула особливої актуальності після подій 11 вересня 2001 року у США. Фактично, Сполучені Штати почали застосовувати так звану культуру односторонності у вирішенні спорів, яка, по суті, не здатна повною мірою попередити нинішні загрози світовій спільноті і протистояти їм. Тож, зважаючи на поширення в сучасному світі терористичної, фундаменталістської та екстремістської ідеологій, державам потрібно, керуючись принципами моралі й духовності, об'єднати зусилля для упередження подальших гуманітарних катастроф [6, с.19].

Тероризм являє собою загрозу для всього світового співтовариства. Узяти верх над ним можна, спираючись на норми міжнародного права, співпрацю, застосовуючи поширення культури діалогу, помірності і стриманості, враховуючи передумови проявів тероризму, такі, як волюнтаризм, несправедливість, диктатура, бідність, злидні і дискримінація [6, с.19].

Можливо, в процесі діалогу між цивілізаціями і народами можуть виникнути деякі перешкоди і виклики, як-то тенденція до односторонності у вирішенні питань, політика, спрямована деякими країнами на досягнення панування і переваг тощо. Разом із тим, наявність таких явищ у процесі утвердження діалогу є природною, тому потрібно створювати такі умови, аби усе більш видимою ставала атмосфера співробітництва і діалогу як такого.

Однією із найважливіших перешкод діалогу всередині людської цивілізації можна вважати насильницьку глобалізацію (чи, швидше, вестернізацію). Вона веде до розподілу не лише на «неамериканське» чи «неатлантичне», а розмежовує увесь світ на національні території замість зближення народів. Такі тенденції направлені на утримання світового лідерства через розкол противників [5, с.80]. Однак більш вигідною стратегією є глобалі-

зація безпеки, яка вимагає розвитку та розширення діалогу на політичній та соціально-економічній основі, визнання наявності взаємозалежності між різними цивілізаціями. Неприйнятною є безпека, котра полягає у створенні засобів захисту від нападів для окремих націй, що можуть забезпечити собі лише окремі держави, та й то неповністю.

Звідси виходить, що глобалізація безпеки вимагає ведення глобального діалогу між усіма людьми, а не лише «обраними», з метою пошуку шляхів боротьби проти терористичної загрози, а також реальної та зростаючої бідності, нелюдських умов існування, голоду замість створення примарних «рівних можливостей».

Фактично, у третє тисячоліття людство вступило роком діалогу цивілізацій. Джерелом діалогу наразі слугує множинність культур, незалежно від тривалості їхнього існування. Однак сам діалог, як взаємне сприйняття і обмін цінностями та інформацією, носить нееквівалентний характер і породжує конфлікти. Адже на рубежах цивілізацій проходять «гарячі фронти» взаємного нерозуміння, підозрливості й ворожнечі [2, с.151]. Тільки шляхом подолання цих тенденцій можна досягти прогресу у налагодженні відносин між представниками різних культур, що в результаті дасть свої позитивні результати, бо ж, наприклад, у взаємодії цивілізацій Старого і Нового Світу зародилися уявлення про права людини, права на власне самовираження та самореалізацію, які наразі є невід'ємною частиною правового поля усіх сучасних суспільств.

В Декларації тисячоліття ООН від 8 вересня 2000 р. (резолуція 55/2) відмічалось, що терпимість є однією із фундаментальних цінностей, які мають суттєво важливе значення для міжнародних відносин у XXI ст., й має включати активне сприяння ідеям культури миру і діалогу між цивілізаціями, який має базуватися на різноманітті віросповідань, культур і мов. Глобалізація характеризується закріпленням взаємозв'язку між культурами і цивілізаціями і саме проведення діалогу між цивілізаціями під егідою ООН на початку XXI ст. надає можливість підкреслити, що глобалізація є не тільки економічним, фінансовим і технологічним процесом, який може принести велику користь, але і являє собою гуманітарну проблему, яка змушує визнати взаємозалежність людства і його велике культурне різноманіття.

Гострота проблем, які постають перед людством, в тому числі і проблема взаємодії цивілізацій, підкреслює необхідність їх раціонального рішення шляхом сполучення різних систем та цивілізацій, їх коеволюції. Шлях до стійкої прогресивної коеволюції, вирішення міжцивілізаційних конфліктів передбачає організацію глобального діалогу цивілізацій у вигляді ноосферної концепції єдиної системно-цивілізаційної безпеки, по вертикалі – військової, економічної, інформаційної тощо, по горизонталі – інтегруючи безпеку всіх цивілізацій. Це дозволить виявити елементи спільності окремих локальних цивілізацій, спільно використовувати переваги окремих компонентів локальних цивілізацій, з'ясувати витоки та попередити конфлікти між ними, налагодити діалог цивілізацій.

Література

1. Абулмагд А.К., Ариспе Л., Ашрави Х. и др. Преодолевая барьеры: Диалог между цивилизациями./ Пер. с англ. Т.П. Вечериной; Под. ред. С.П. Капицы. – М.: Логос, 2002. – 192 с.
2. Дергачев В.А. Цивилизационная геополитика (Большие многомерные пространства). Научная монография. – Одесса: ИПРЭЭИ НАНУ, 2003. – 262 с.
3. Духовні цінності в умовах глобальних цивілізаційних трансформацій: Монографія [Текст]./ Ред. Т.І. Власової, Т.М. Талько. – Дніпропетровськ: Вид-во Маковецький, 2009. – 404 с.

4. Ковалев С.Н. Диалектика национального и транснационального в диалоге взаимодействия цивилизаций./ *Диалог цивілізацій: протиріччя глобалізації: Матер. Другої Всесвіт. конф. Київ, 23 трав. 2003 р. – К.: МАУП, 2003. – 376 с.*
5. Наталуха В.В. Трудный диалог внутри общечеловеческой цивилизации./ *Диалог цивілізацій: нові принципи організації світу: Матер. Всесвіт. конф. Київ, 24 трав. 2002 р. – К.: МАУП, 2002. – 232 с.*
6. Садег-Бонаб Ахмед. Диалог цивилизаций: вызовы и оптимальные пути решения./ *Диалог цивілізацій: протиріччя глобалізації: Матер. Другої Всесвіт. конф. Київ, 23 трав. 2003 р. – К.: МАУП, 2003. – 376 с.*